

IV KONGRES NAUCZYCIELI FIZYKI

WARSZAWA 2026

MINI-PROJEKTY MAKERSKIE Z DUŻYM POTENCJAŁEM – CZĘŚĆ 1:

Kolektor słoneczny

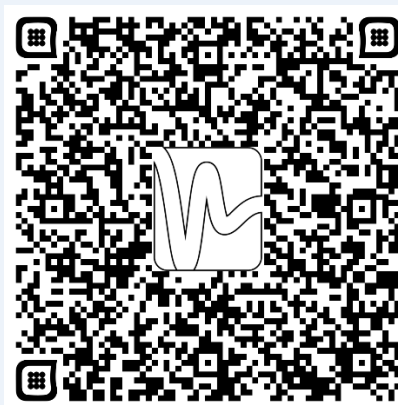

Politechnika Warszawska
Wydział Fizyki

Dariusz.Aksamit@pw.edu.pl

Wersja instrukcji: 2026.09.07

Pozostańmy w kontakcie

Newsletter nauczycielski

Wydziału Fizyki Politechniki Warszawskiej

Spis treści

1. O co w tym chodzi.....	3
2. Fizyka projektu	3
3. Schemat konstrukcji.....	4
4. Symulacja w GeoGebra – projektujemy, zanim zbudujemy	5
5. Wersja demonstrowana na warsztacie.....	6
6. Lista wyposażenia i jej alternatywy	7
7. Dalsza eksploracja z uczniami	8
8. Bezpieczeństwo.....	8
Załącznik: Wątek klimatyczny	9
Załącznik: Powiązanie z podstawą programową	9

1. O co w tym chodzi

Budujemy działający kolektor słoneczny: rurę wypełnioną wodą, umieszczoną w ognisku parabolicznej rynny odbaskowej. Termometr rejestruje temperaturę wody w czasie, co pozwala policzyć pochłoniętą energię i sprawność urządzenia.

Kluczowa jest tu jednak nie sama konstrukcja, tylko **fakt, że da się ją zrobić na mnóstwo różnych sposobów** – od wycinania kształtek z tektury i wyklejania ich kocem ratunkowym po model otrzymany metodą druku 3D z precyzyjnie wyliczoną krzywizną paraboli – każdy wariant działa, ale różni się kosztem, czasem, estetyką i sprawnością. Właśnie te różnice stanowią najciekawszy materiał dydaktyczny w „makerskim” podejściu.

Zasada przewodnia: low floor – high ceiling – wide walls. Niski próg wejścia: każda grupa zbuduje coś, co działa, z materiałów, które są akurat dostępne. Wysoki sufit: grupa ambitna dobierze kształt paraboli w symulacji, wydrukuje żebra na drukarce 3D i policzy czas zwrotu inwestycji dla instalacji w pełnej skali. Szerokie ściany – nie ma „prawidłowego” rozwiązania, tylko eksperymentujemy z różnymi opcjami.

2. Fizyka projektu

Zwierciadło skupia promienie słoneczne w ognisku – zwierciadło sferyczne tworzy punktowe ognisko jedynie dla promieni leżących blisko osi optycznej, dlatego chcemy skonstruować **zwierciadło paraboliczne**, aby wszystkie padające promienie skupiały się na naszym absorberze. Dokładniej mówiąc, w tym projekcie będzie to „koryto paraboliczne”, czyli podłużna rynna, która w przekroju będzie miała kształt paraboli – jest to konstrukcja prostsza do wykonania niż zwierciadło osiowosymetryczne.

W wersji podstawowej można zignorować poniższe obliczenia i skupić się na namacalnym efekcie wzrostu temperatury wody, traktując projekt jakościowo. Przy podejściu ilościowym można obliczać ilość pochłoniętej energii, moc grzewczą urządzenia i jego sprawność:

Energia pochłonięta przez wodę

$$Q = m \cdot c \cdot \Delta T$$

m — masa wody [kg], c — ciepło właściwe wody = 4200 J/(kg·K), ΔT — przyrost temperatury [K]

Energia dostarczona przez Słońce

$$E = G \cdot A \cdot t$$

G — natężenie promieniowania [W/m²], do zmierzenia luksemierzem lub przyjęcia średniej wartości (odczytanej z serwisu meteo dla danego dnia i danej lokalizacji), A — powierzchnia apertury [m²], t — czas [s]

Sprawność

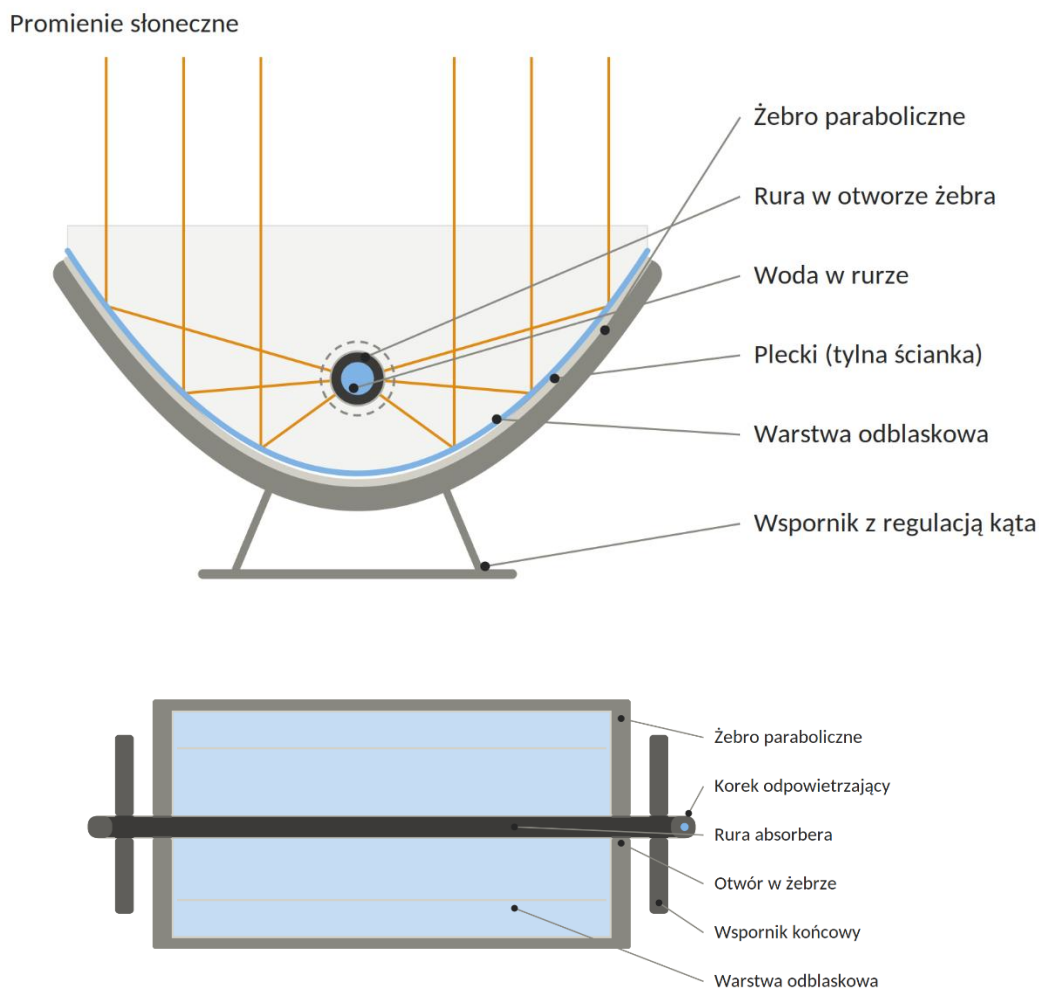
$$\eta = Q / E$$

W szczególności na sprawność wpływać będzie:

- Refleksyjność powierzchni – folia aluminiowa, srebrna farba, powierzchnia zwierciadlana...?
- Użyty absorber – kolor pręta i jego ciepło właściwe, aby efektywnie grzać wodę w jego wnętrzu

3. Schemat konstrukcji

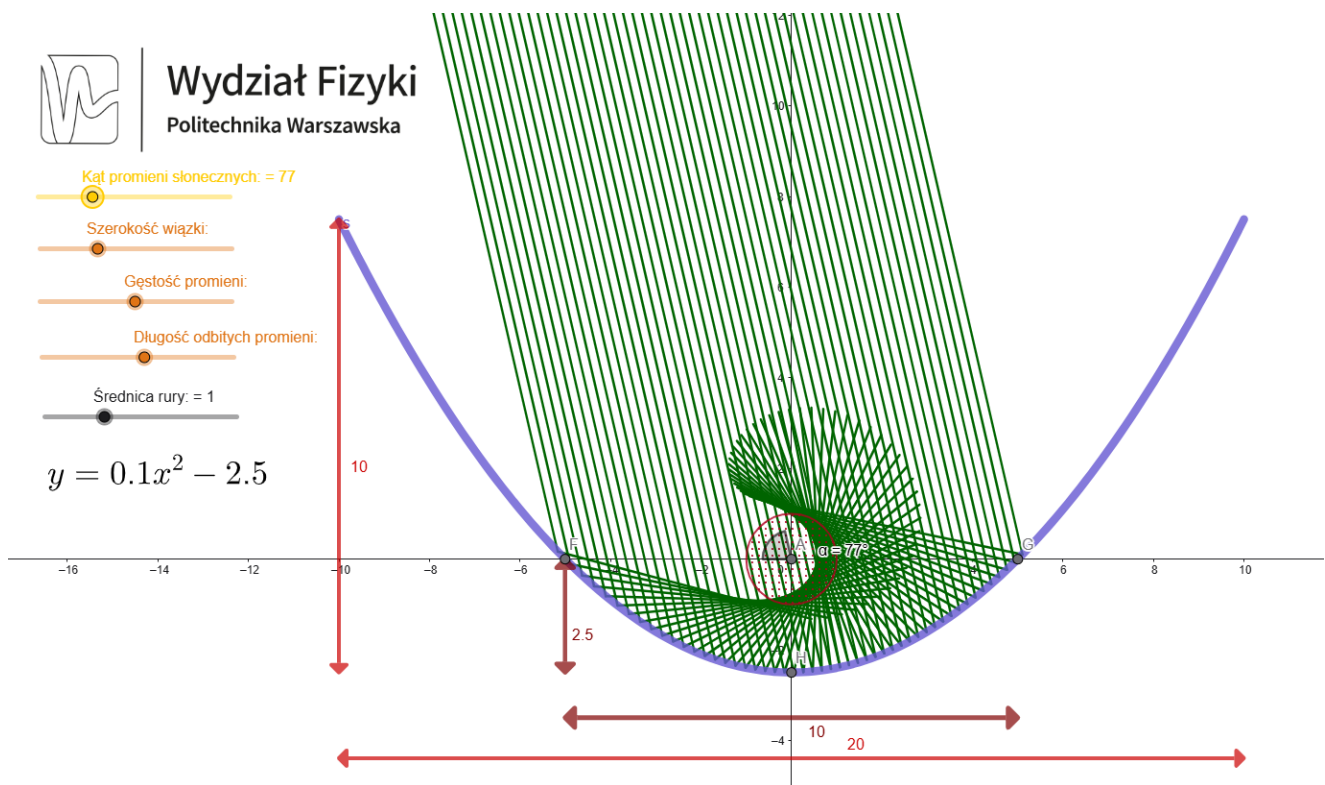
Poniżej widoczne są rzuty poprzeczny i pionowy:

Sugerowanym następnym etapem projektu jest połączenie końcówek rury gumowym wężykiem ze zbiornikiem z wodą (np. styropianowym pudełkiem po lekach), wymuszając obieg wody np. pompką akwariową. W efekcie pomiar temperatury wody we względnie dużym, izolowanym termicznie pojemniku pozwoli wyznaczyć moc grzewczą urządzenia.

4. Symulacja w GeoGebrze – projektujemy, zanim zbudujemy

Pierwsze prototypy można budować metodą prób i błędów – można też skorzystać z symulacji. Poniższy aplet w GeoGebrze rysuje parabolę o zadanych parametrach (wybór akurat takiej funkcji i takich rozmiarów podyktowany był rozmiarem pola roboczego naszej drukarki 3D i chęcią maksymalizacji powierzchni przekroju przy jednoczesnym odsunięciu ogniska od punktu minimum, ale utrzymaniu go pomiędzy ramionami przyciętej paraboli), rysuje serię równoległych promieni pod zadaniem kątem i pokazuje, gdzie trafiają po odbiciu. W ten sposób można analizować, czy przy danej średnicy rury absorbera promienie będą w niego trafiały, nawet jeśli nie będą padać pionowo z góry.

<https://www.geogebra.org/classic/jvvzepakr>

Do czego może to posłużyć na zaawansowanej lekcji:

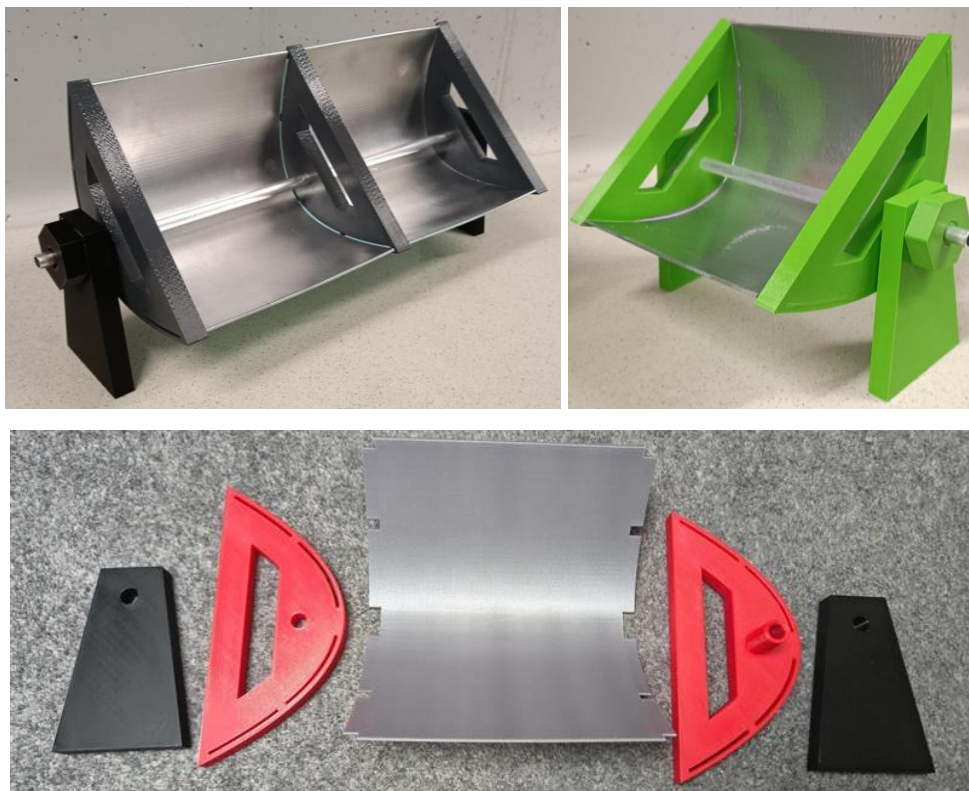
- **Dobór apertury i głębokości rynny.** Uczniowie zmieniają szerokość i głębokość i widzą, jak przesuwa się ognisko. Z tego odczytują, na jakiej wysokości nad dnem trzeba zamocować rurę.
- **Wrażliwość na niedokładność wykonania.** Wystarczy lekko zmienić kształt paraboli, żeby zobaczyć, jak rozmywa się ognisko. To najlepszy argument za tym, żeby żebra wyciąć albo wydrukować dokładnie, a nie „na oko”.
- **Dobór średnicy rury.** Promienie padające pod kątem nie zbiegają się w punkcie. Zbyt cienka rura przepuszcza część energii obok; zbyt gruba niepotrzebnie zwiększa powierzchnię strat. Jakie jest optimum?
- **Powiązanie z matematyką.** Parabola przestaje być wzorem do wykucia i staje się narzędziem projektowym. Ognisko przestaje być definicją, a zaczyna być miejscem, w którym trzeba położyć rurę.

Sposób pracy: grupa ustala parametry w aplecie, zapisuje je i przenosi na materiał – tworzy model 3D do wydruku o takiej krzywiznie, drukuje parabolę na kartce i wycina z takiego szablonu kształtkę z tektury lub tworzy ręcznie taką parabolę na papierze milimetrowym, korzystając z zasymulowanego wzoru i kalkulatora.

5. Wersja demonstrowana na warsztacie

Konstrukcja pokazywana podczas Kongresu (05.09.2026) opiera się na druku 3D, ale **każdy jej element ma odpowiednik możliwy do wykonania bez drukarki**.

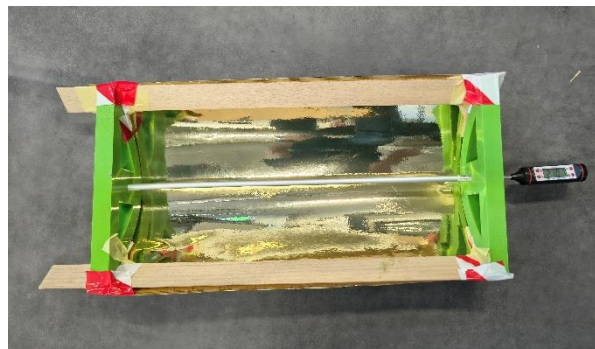
- **Żebra paraboliczne** — dwa (lub trzy i więcej, jeśli chcemy konstrukcję o większej aperturze) drukowane profile wyznaczające kształt rynny z otworem w ognisku na przeprowadzenie rury absorbera. Ich krzywizna i położenie otworu pochodzą wprost z apletu GeoGebry.
- **Plecki** — wydruk cienkościenny o tej samej krzywiznie. Po pomalowaniu srebrną farbą tworzy powierzchnię odbłaskową. W ostatniej wersji wprowadziliśmy „zębki” wystające w pleckach i wcięte w żeberkach, umożliwiające montaż konstrukcji „na wcisk”.
- **Uchwyty rury** — drukowane, w ostatniej wersji z wewnętrznym gwintem będącym negatywnym gwintu wystającego z jednego z żeberek, co umożliwia pochylenie całości w stronę Słońca pod dowolnym kątem.
- **Rura absorbera** — cienkościenna rura aluminiowa (powinna być pomalowana na czarno, u nas pozostała srebrna), zamknięta korkami z plasteliny lub z dołączonymi wężykami do obiegu wody.

Modele 3D wykonane zostały przez Sviatlanę Volchak – pracujemy nad ich upublicznieniem, póki co, w celu udostępnienia proszę o maila na adres w nagłówku.

6. Lista wyposażenia i jej alternatywy

Poniższe zdjęcia wykonane na zajęciach Masterclass w Akademeia High School w lutym 2025 roku pokazują pierwsze prototypy przygotowane przez uczniów – otrzymali oni wydrukowane żebra paraboliczne, ale plecki i warstwę odblaskową musieli stworzyć sami. **Wszystkie elementy można kupić, znaleźć lub wykonać samodzielnie** – to jest sedno projektu: obudzić kreatywność, zaproponować własne rozwiązanie przy dostępnych zasobach i porównać otrzymany efekt. Nawet mając gotowy zestaw materiałów, nadal warto przydzielić grupom różne ścieżki (np. malowanie wydrukowanego szablonu różnymi rodzajami farby) i porównać wyniki – to sposób, żeby uczniowie zobaczyli, że inżynieria to ciąg kompromisów, a nie odtwarzanie instrukcji.

Element	Kup/weź gotowe	Z odzysku / za darmo	Zrób sam / good enough
Absorber	rura aluminiowa 10 mm ze sklepu modelarskiego lub miedziana ze sklepu z instalacjami wod-kan	odcinek rury z demontażu, stara rurka chłodnicza, puszki po napojach sklezione w rząd	czarny wąż ogrodowy
Czernienie	farba w sprayu	sadza ze świecy, czarna taśma izolacyjna, czarny worek na śmieci	flamaster permanentny albo czarna taśma naklejona w zakładkę
Żebra paraboliczne	druk 3D wg parametrów z GeoGebry	stara antena satelitarna (inna konstrukcja!), rozgięta rynna dachowa	szablon odrysowany z ekranu lub narysowany ręcznie na papierze milimetrowym i wycięty z kartonu
Plecki	cienki wydruk 3D	Wygięta tektura, przyklejone drewniane listewki	Wypolerowana blacha wygięta w kształt żeber
Warstwa odblaskowa	folia lustrzana samoprzylepna, blacha alu polerowana	koc ratunkowy z apteczki, folia z opakowania po kawie	srebrna farba w sprayu albo folia aluminiowa przyklejona taśmą
Uchwyty rury	drukowane 3D z PETG	klocki drewniane z wyciętym półkolem, korki	dwie opaski zaciskowe wokół żebra
Pomiar temperatury	termometr z sondą; czujnik cyfrowy z mikrokontrolerem	termometr kuchenny, czujnik ze starej stacji pogodowej	jakościowo – sprawdzić dłonią
Obieg wody	pompka wodna 12 V z zasilaczem laboratoryjnym lub baterią 9V	pompka z akwarium, ze spryskiwacza samochodowego	brak obiegu — grzejemy wodę stojącą w rurze, i to wystarczy
Rejestracja danych	rejestrator z kartą SD plus czujnik natężenia promieniowania słonecznego	zeszyt w kratkę i długopis	mikrokontroler, arkusz i wykres w czasie rzeczywistym

7. Dalsza eksploracja z uczniami

Każdy z wyborów konstrukcyjnych miał jakieś skutki – jakie i dlaczego?

- Czy grupa, która zbudowała kolektor za 12 zł, dostała gorszą sprawność? Sprawdźmy w danych.
- Który z wyborów najbardziej wpływa na wynik pomiaru, a który tylko na wygląd lub cenę?
- O ile srebrna farba jest gorsza od folii lustrzanej? Czy różnica uzasadnia dodatkową pracę?
- Co byście zmienili, gdyby kolektor miał pracować przez cały rok na dachu, a nie przez godzinę na parapecie?
- Który element nie ma sensu robić samodzielnie i dlaczego akurat ten?

Rozszerzenia dla ambitnych

- Porównanie rury matowo czarnej, niemalowanej i białej — trzy krzywe pomiarowe zmian temperatury w czasie na jednym wykresie.
- Porównanie plecków malowanych srebrną farbą i wyklejonych folią lustrzaną.
- Dodanie przykrycia (szyba, pleksi) i pomiar efektu szklarniowego w małej skali (czy kolektor pochłania światło widzialne czy podczerwień?).
- Wyznaczenie ogniska doświadczalnie (laser z soczewką cylindryczną dający linię prostą) i porównanie z przewidywaniem z symulacji.
- Automatyczna rejestracja danych mikrokontrolerem z czujnikami temperatury.
- Wyznaczenie temperatury równowagi (starty radiacyjne absorbera zrównują się z ilością pochłanianej energii) i prawa stygnięcia po zastąpieniu Słońca.
- Obliczenie czasu zwrotu inwestycji i unikniętej emisji CO₂ dla instalacji w pełnej skali.
- Pomiar w różne dni i korelacja z danymi o zachmurzeniu z lokalnej stacji meteorologicznej.

8. Bezpieczeństwo

- Nie patrz w światło odbite i skupione przez rynnę!
- Drewno i plastik tnij oraz wierć wyłącznie pod nadzorem, w unieruchomionym materiale.
- Maluj w miejscu dobrze wentylowanym, z dala od otwartego ognia.
- Nie zostawiaj napełnionego kolektora na mrozie.

Załącznik: Wątek klimatyczny

Ciepła woda użytkowa to w polskim domu istotna część zużycia energii – pozycja, którą kolektor słoneczny potrafi realnie obniżyć. To projekt, w którym uczeń nie tylko *dowiaduje się* o transformacji energetycznej, ale buduje jej element i mierzy, ile jest wart.

Wątki do podjęcia z klasą:

- **Od modelu do instalacji.** Jaka powierzchnia kolektora zapewni ciepłą wodę czteroosobowej rodzinie? Policzyć energię potrzebną do podgrzania 200 l wody o 30 K i porównać ze typowym strumieniem energii promieniowania słonecznego w Waszej okolicy.
- **Czas zwrotu i zmniejszona emisja.** Ile kilogramów CO₂ oszczędza rocznie kolektor zastępujący podgrzewanie wody gazem albo prądem? Ile kosztuje instalacja, a jaki jest koszt zaoszczędzonej energii?
- **Sezonowość jako problem inżynierski.** Kolektor daje najwięcej wtedy, kiedy najmniej tego potrzebujemy. To ta sama trudność, która dotyczy całego systemu energetycznego – wąskim gardłem jest magazynowanie, nie produkcja.
- **Technologia low-tech ma sens.** Solarna pasteryzacja wody, suszarki i kuchenki słoneczne to rozwiązania nie tylko stosowane tam, gdzie nie ma dostępu do sieci energetycznej. To realnie działa, zmniejsza koszty i redukuje emisję.

Załącznik: Powiązanie z podstawą programową

Etap	Dział podstawy	Co realnie realizujemy
SP kl. VII–VIII	Zjawiska cieplne	ciepło właściwe, bilans cieplny, przekazywanie energii przez promieniowanie, konwekcję i przewodzenie, rola koloru powierzchni
SP kl. VII–VIII	Energia	przemiany energii, sprawność urządzenia, źródła energii
SP kl. VII–VIII	Optyka	odbicie światła, skupianie promieni, zwierciadła i ognisko
SP kl. VII–VIII	Wymagania przekrojowe	planowanie pomiaru, tabela wyników, wykres, szacowanie niepewności
Liceum, zakres podstawowy	Termodynamika	I zasada termodynamiki, ciepło właściwe, bilans cieplny, mechanizmy transportu energii
Liceum, zakres podstawowy	Fale i optyka	promieniowanie elektromagnetyczne jako nośnik energii, odbicie, ognisko zwierciadła
Zakres rozszerzony	Termodynamika	strumień energii, prawo stygnięcia, przybliżenie ciała doskonale czarnego, promieniowanie temperaturowe
Poza fizyką	matematyka, informatyka, geografia	parabola i jej ognisko, funkcja i wykres, dopasowanie krzywej, arkusz kalkulacyjny, akwizycja danych, zasoby energetyczne